Asiantuntijalausunto: HE 99/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2026

Toiminnanjohtaja Juha Mikkonen
juha.mikkonen@ehyt.fi

Terveyspolitiikan ja –hallinnon tohtori, PhD, VTM

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry

Tausta

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry on valtakunnallinen kansalais- ja asiantuntijajärjestö, joka toimii päihteistä ja pelaamisesta aiheutuvien haittojen ehkäisemiseksi yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasoilla.

EHYT korostaa, että ehkäisevän työn, tutkimuksen ja järjestöjen toimintaedellytysten vahvistaminen ovat välttämättömiä kansanterveyden ja yhteiskunnan taloudellisen kestävyyden kannalta.

Päihteet aiheuttavat Suomessa yli kolmanneksen kaikista vältettävissä olevista ennenaikaisesti menetetyistä elinvuosista. Päihteet kasvattavat julkisen sektorin kustannuksia, heikentävät työ- ja toimintakykyä sekä aiheuttavat inhimillistä kärsimystä käyttäjälle itselleen sekä hänen läheisilleen.

Yleiset huomiot

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry esittää, että eduskunta ja hallitus:

1. Vahvistavat päihde- ja rahapelihaittojen ehkäisyyn osoitettua rahoitusta ja turvaavat sen pitkäjänteisesti yli hallituskausien.

2. Peruvat sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksiin kohdistetut leikkaukset sekä arvioivat niiden vaikutukset kansanterveyteen ja hyvinvointialueiden kustannuksiin.

3. Käynnistävät selvityksen haittaverojen (alkoholi- ja tupakkavero) ja rahapelituottojen kohtuullisen osuuden ohjaamisesta haittojen ehkäisyyn, joko verojen osittaisen korvamerkinnän, julkisen talouden kirjauksen tai vastuullisuusmaksumallin kautta.

4. Turvaavat päihteitä koskevan tutkimuksen rahoituksen, jotta päätöksenteko voi perustua luotettavaan tietoon. Tutkimusta ja seurantaa on jo merkittävästi supistettu.

Alkoholi

- Alkoholin saatavuutta ollaan edelleen laajentamassa muun muassa kotiinkuljetuksen, ulkomaan etämyynnin helpottamisen ja jo toteutuneen entistä väkevämpien alkoholijuomien ruokakauppamyynnin kautta.
- Alkoholikuolleisuus on lisääntynyt tuoreimmissa tilastoissa (Tilastokeskus 2025)
- Päihdehaittojen ehkäisytyöstä on leikattu ja suunnitellaan leikattavan lisää (sote-järjestöt ja HVA:t).
- Hallituksen toimet vaarantavat valvontajärjestelmän lisäksi alkoholin vähittäismyynnin yksinoikeusjärjestelmän hallitusohjelmakirjauksen vastaisesti.
- Tutkimustieto kustannusvaikuttavista keinoista haittojen vähentämiseksi on laajasti yhteneväistä kansanterveysviranomaisten ja tutkijoiden kesken, mutta tieto ei hyödynnetä päätöksenteossa.
- Alkoholipolitiikan kehys on muutettu kilpailu- ja elinkeinopolitiikasta nousevaksi. Tarkastelukulma tulisi siirtää takaisin sosiaali- ja terveyspolitiikkaan.
- Taloudellinen taantuma ja veronkorotukset alentavat alkoholin kokonaiskulutusta, mutta samalla sosioekonominen huono-osaisuus uhkaa polarisoida haittoja (kulutustaso vrt. haittojen jakauma).
- EHYT kannattaa hallituksen esitystä alkoholiveron korottamisesta ja korostaa hinnan sääntelyn merkitystä kulutuksen vähentämisessä. EHYT tukee veron sitomista kuluttajahintaindeksiin, mutta huomauttaa, että myös ostovoimaan sidottua mallia olisi tullut selvittää tarkemmin.

Alkoholi

- EHYT nostaa esiin ulkomaisen etämyynnin kasvavan merkityksen alkoholiverokertymään ja ohjausvaikutukseen, kun hallitus esittää alkoholin etämyynnin ja kotiinkuljetuksen laajamittaista sallimista aina 80 prosenttisille alkoholijuomille asti (HE 131/2025).
- EU-komissiolle olisi tullut notifioida etämyyntiesitys, jossa etämyydyn alkoholin rajat ovat samat kuin kotimaisessa vähittäismyynnissä (5,5 / 8 %). Tuore KKO tuomio (KKO:2025:71) käsitteli tilannetta, jossa myyjä oli kirjoittanut toimitusehtoihinsa, että ei myy alkoholia Suomeen. Tämä ei rinnastu sellaiseen etämyyntiin, jossa myyjä huolehtii kuljetuksesta. Etäosto, jossa ostaja hoitaa kuljetuksen, on laillista.
- Etämyynnin myötä verotulot ja taloudelliset hyödyt valuvat ulkomaille, mutta haitat jäävät Suomeen. Tämä heikentää verokertymää ja alkoholiverotuksen ohjausvaikutusta haittojen vähentämisessä.
- Alkoholilain ja valmisteverolain mukaan verot tulee maksaa myös ulkomailta tilatuista tuotteista, mutta tämä edellyttää tehokasta valvontaa. Riittävät keinot varmistaa verojen toteutuminen ovat välttämättömiä, jotta veropolitiikan tavoitteet eivät vesity ja jotta kotimainen sääntely todella vähentää alkoholin haittoja.
- Lainsäädännön arviointineuvosto esitti lausunnossaan alkoholilain muutosesityksestä huolen siitä, millä keinoin alkoholin etämyyntiin liittyviä valmisteveroja saataisiin perittyä nykyistä enemmän. Vastaavasti Tulli nosti esiin lausunnossa, että esitys todennäköisesti pienentää alkoholiverokertymää ja vain pieni osa maksaisi rajat ylittävistä alkoholihankinnoista valmisteveroja Suomeen.

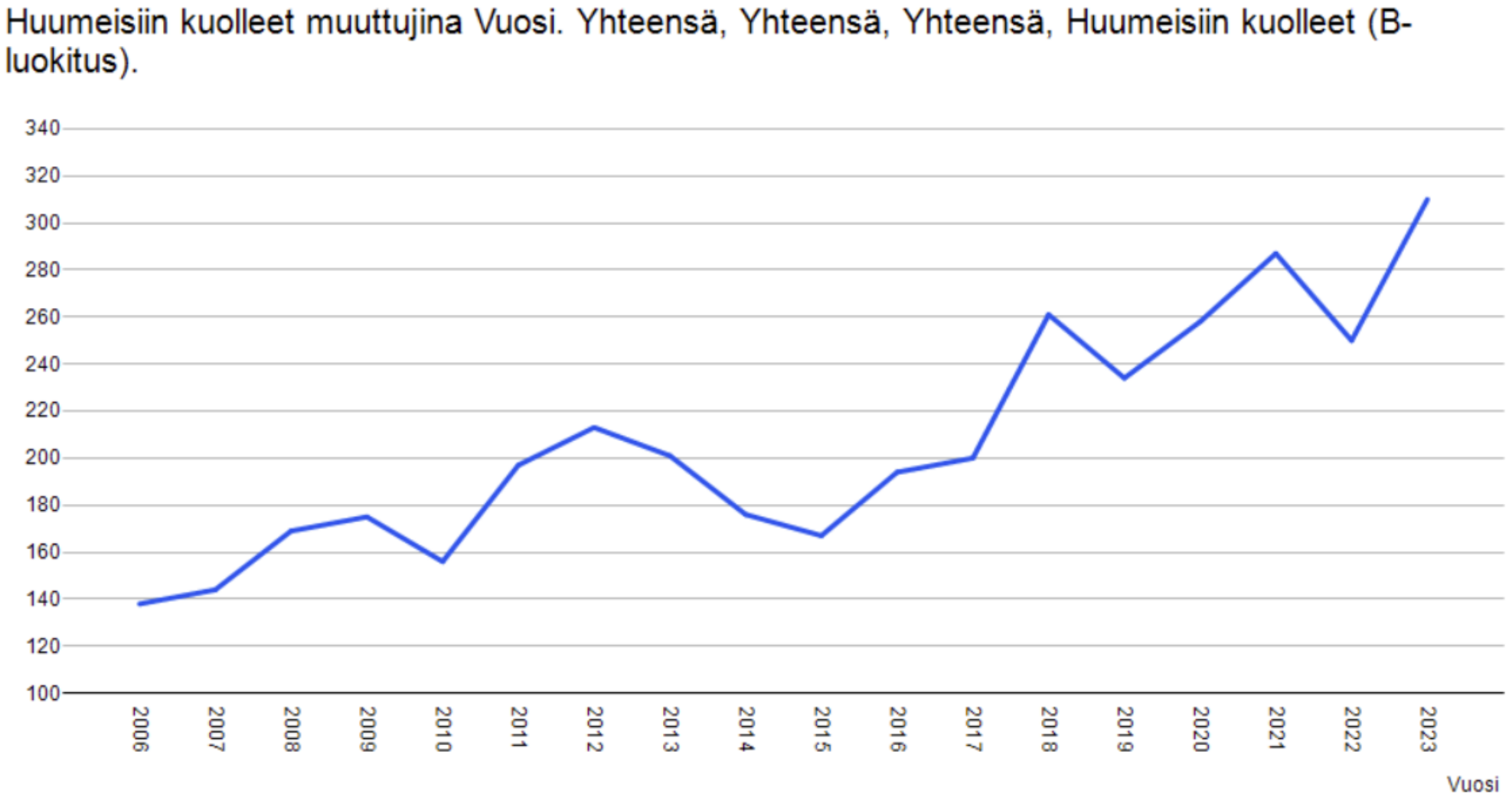
Huumeet

- Vaikuttavat toimenpiteet huumekuolemien ja –haittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi puuttuvat.
- Huumeiden käytön ja haittojen kasvu jatkuu. Huumeisiin liittyvät kuolemat ovat lisääntyneet erityisesti alle 25-vuotiaiden osalta (Tilastokeskus 2025).
- THL:n ja jätevesiseurannan mukaan huumeiden käyttö on yleisesti ottaen lisääntynyt.
- Uusia vaarallisia muuntohuumeita, kuten alfa-PVP, sekä synteettisiä opioideja esiintyy yhä useammin, mikä kasvattaa terveys- ja kuolemanriskejä, aiheuttaa pysyvää syrjäytymistä työmarkkinoilta sekä heikentää sisäistä turvallisuutta ja sitoo poliisin voimavaroja.
- Koulut, oppilaitokset ja perhepalvelut ovat keskeisiä kanavia varhaiseen puuttumiseen ja vanhemmuuden tukemiseen. Tästä syystä myös opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalta tulisi varata resursseja nuorille suunnattuun päihdehaittojen ennaltaehkäisyyn.

Vaikuttava ja kokonaisvaltainen reagointi edellyttää neljän pilarin mallia:

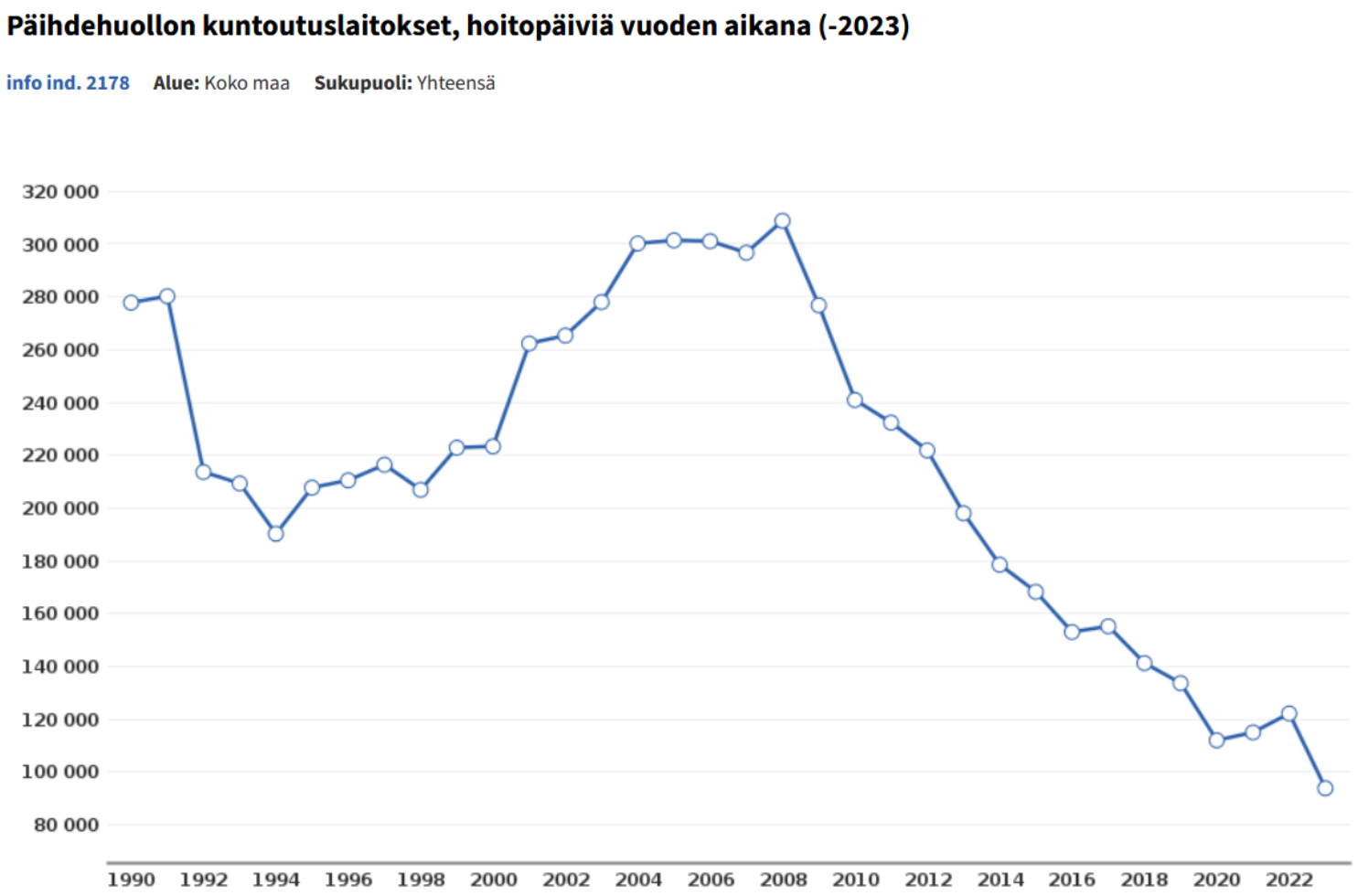
1. **Ehkäisevä päihdetyö**
2. **Varhainen tuki ja haittojen vähentäminen**
3. **Hoito ja kuntoutus**
4. **Valvonta**

Huumekuolemat 2006-2023

Lähde: Tilastokeskus

Päihdekuntoutuslaitosten hoitopäivät 1990-2023

- 1990-luvun laman vaikeimpaan aikaan vuonna 1994 päihdekuntoutuslaitoksissa hoitopäiviä oli 190 267 vuodessa.
- Vuonna 2023 päiviä oli jo yli puolet vähemmän 93 856 ja laskusuunta näyttää jatkuvan.

Lähde: Sotkanet

Tupakka- ja nikotiinipolitiikka

- Nikotiinituotteiden, erityisesti makuaineita sisältävien vahvojen nikotiinipussien, saatavuus ja käyttö on merkittävästi lisääntynyt nuorilla ja nuorilla aikuisilla (Kouluterveyskysely 9/2025).
- Yhtä lailla nuorten sähkösavukkeiden käyttö on lisääntynyt huolestuttavasti.
- Kehitys luo riskin uuden nikotiiniriippuvaisen sukupolven synnylle ja on jo kyseenalaistanut Suomen poliittisen Savuton Suomi - tavoitteen tupakka- ja nikotiinituotteiden käytön loppumisesta vuoteen 2030 mennessä.
- Nikotiiniriippuvuuden ehkäisemiseksi nikotiinipusseja koskevassa sääntelyssä olisi ollut välttämätöntä säätää nykyistä 16,6 mg/g huomattavasta alhaisempi sallittu nikotiiniraja, kieltää pussien makuaineet ja nostaa tupakka- ja nikotiinituotteiden ostoikäraja 20 ikävuoteen.
- EHYT kannattaa esitystä tupakkaveron ja nikotiinituotteiden verotuksen kiristämisestä ja muistuttaa, että Suomen pitkän aikavälin tavoitteena on tupakka- ja nikotiinituotteiden käytön loppuminen.

Rahapelilain uudistus ja haitat

- Rahapelijärjestelmän avautuminen kilpailulle vuonna 2027 tulee lisäämään mainontaa ja markkinointia merkittävästi. Tehokkaita välineitä rahapelihaittojen ehkäisyyn ei tällä hetkellä ole käytössä.
- On odotettavissa, että rahapelihaitat kasvavat, ellei ennaltaehkäisevää työtä ja palveluja vahvisteta.
- EHYT on kuitenkin erittäin huolissaan STEA:lta rahoituksensa saavien ehkäisevää, vähentävää ja korjaavaa rahapelihaittatyötä tekevien järjestöjen rahoituksesta, joka on jo pienentynyt.
- Tilanteessa, jossa uusi rahapelilaki on todennäköisesti tulossa voimaan vuoden 2027 alusta ja jossa rahapelihaittojen arvioidaan kasvavan, rahoitusta tulisi lisätä, jotta ihmisten ja heidän läheistensä avuntarpeeseen pystytään vastaamaan.

Rahapelihaittatyön rahoitus

- EHYT katsoo, että hallituksen esitys rahapelilain 94 §:stä tulisi laajentaa koskemaan myös ehkäisevää ja korjaavaa rahapelihaittatyötä tekevien järjestöjen rahoitusta.
- Vaihtoehtoisesti olisi mahdollista ottaa käyttöön pelihaittamaksu tai -vero järjestelmän parissa toimivilta yhtiöiltä, kuten Hollannissa ja Isossa-Britanniassa on tehty.
- EHYT huomauttaa myös, että rahapelijärjestelmäuudistuksen yhteydessä ehdotettu 22 prosentin veroaste on matala. Veroaste perustellaan hallituksen esityksessä kanavointiasteen ja korkean verokertymän turvaamisella, mutta se on alhaisempi kuin esimerkiksi yleinen arvonlisävero (25,5 %).
- Optimaalinen verokanta olisi noin 30 prosentin tuntumassa, eikä alhainen veroaste automaattisesti takaa korkeaa kanavointiastetta.

Valtion tuotot haittaveroista

- Alkoholiveron osalta verotuottoarvio vuodelle 2026 on **1 447 miljoonaa euroa** ja tupakkaveron tuottoarvio **1 115 miljoonaa euroa**. Rahapelien osalta tuottoarvio on **594 miljoonaa euroa** (sis. rahapelitoiminnan tuotto 450 milj. ja arpajaisvero 144 milj.).
- Yhteensä nämä päihteisiin ja rahapeleihin liittyvät valtion tuotot ovat arviolta **3,15 miljardia euroa** vuonna 2026.
- Tämä on jyrkässä epäsuhdassa päihdehaittojen ennaltaehkäisyyn kohdentuvaan rahoitukseen: ns. haittatoimialoilta saatavat tuotot ovat monisatakertaisia verrattuna ennaltaehkäisyyn kohdentuviin panostuksiin.

- Haittaverojen ja tuottojen korvamerkitsemistä haittojen ehkäisyyn tulee tulevaisuudessa harkita.
- Tupakkalain 27 § pykälän mukainen korvamerkintä voi toimia mallina (laki oli voimassa 1977-2009: ”Edellä 1 momentissa tarkoitettua määrärahaa käytetään tupakoinnin ehkäisytyöhön sekä 7 luvussa tarkoitettuun tutkimus-, seuranta- ja valistustoimintaan”).
  - Mikäli voittoja haetaan päihteiden kaupasta, tulee julkisen vallan huolehtia tarvittaessa lainsäädännöllä, että haitallisten tuotteiden osalta **yritysvastuu toteutuu tarvittaessa vastuullisuusmaksujen muodossa**, eikä yhteiskunnalle haitallisia päihteitä myymällä tehdä merkittäviä liiketaloudellisia voittoja.

Terveyden edistämisen määräraha

- Vuoden 2026 valtion talousarviossa Terveyden edistämisen momentilta (33.70.50) osoitetaan ehkäisevään päihdetyöhön ja huumevalistukseen yhteensä vain noin 1,25 miljoonaa euroa.
- Summa on erittäin pieni suhteessa päihdehaittojen kokoluokkaan ja yhteiskunnallisiin kustannuksiin.
- Rahoitus on alle puoli promillea valtion saamista haittaveroista (alkoholi- ja tupakkavero) ja rahapelituotoista.
- STEA-avustuksiin päätetyn 140 miljoonan euron leikkauksen rinnalla rahoituksen taso ei mahdollista laaja-alaista ja pitkäjänteistä ehkäisevää työtä, vaikka tarve kasvaa kaikilla päihdesektoreilla.
- Momentin rahoitusta on välttämätöntä vahvistaa tulevissa budjeteissa.

Avustusleikkaukset

- Ehkäisevään päihdetyöhön kohdistuvien järjestöavustuksien leikkausten vaikutuksia päihde- ja pelihaittojen yleistymiseen ei ole arvioitu tai tutkittu. Millään taholla ei ole kokonaiskuvaa vaikutuksista ja vaikutukset ovat riippuvaisia leikkausten kohdentamisesta.

- Vuonna 2026 STEA-avustuksia vähennetään 35,5 miljoonaa euroa eli 12 prosenttia, ja vuosina 2025–2027 leikkausten yhteissumma nousee 140 miljoonaan euroon. Tämä tapahtuu tilanteessa, jossa avustusten reaalinen taso oli jo vuosina 2020-2024 laskenut 16 prosenttia inflaation vuoksi.

- Järjestöt ovat pitkälti vastuussa käytännön terveyden ja hyvinvoinnin edistämistyöstä Suomessa. Leikkauksilla on etenkin pidemmällä aikavälillä suomalaisten terveyttä ja hyvinvointia heikentäviä vaikutuksia. Samalla hyvinvointialueet karsivat päihdepalveluista ja vähentävät resursseja ehkäisevästä päihdetyöstä.

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n leikkaukset

- Ehkäisevää päihdetyötä on supistettu karsimalla toimintamuotoja ja toiminnan valtakunnallista volyymia.
- Vuodelle 2025 Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA myönsi valtakunnallista ja ympärivuorokautista työtä tekevälle Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:lle avustuksia 4 269 909 euroa, joka on merkittävät **1 394 368 euroa vähemmän kuin edellisenä vuonna.**
- EHYT ei saanut yhtään uutta projektiavustusta vuodelle 2025, mutta edelliselle vuodelle niitä saatiin kaksi, joihin myönnettiin yhteensä 907 000 euroa, joka käytetään kolmen vuoden aikana.
- Yleis- ja toiminta-avustuksista leikattiin yhteensä **487 368 euroa** eli 10 % edellisvuodesta. Lisäksi vuonna 2024 EHYT ry:ltä leikattiin 50 021 euroa SOSTE ry:n avustamiseksi.

Rahoituksen tulevaisuus

- EHYT esittää, että vuosien 2026–2027 jatkoleikkaukset perutaan ja sosiaali- ja terveysministeriö arvioi niiden vaikutukset ihmisten hyvinvointiin sekä hyvinvointialueiden kustannuksiin.
- Avustusten tasosta tulisi sopia parlamentaarisesti pitkäjänteisyyden turvaamiseksi.
- Lisäksi avustusjärjestelmä on uudistettava yleisavustuspainotteisemmaksi tukemaan pitkäjänteistä toimintaa ja järjestöjen hallinnollista taakkaa on vähennettävä, jotta ne voivat keskittyä ydintehtäväänsä eli ihmisten tukemiseen ja kansanterveyden edistämiseen.
- Rahoituksen suunnittelussa olisi otettava huomioon ilmiöiden yhteiskunnallinen merkitys ja tilannekuva esimerkiksi keskeisiin kansaterveysindikaattoreihin nojautuen. Tietopohjan rakentamisen lisäksi on tärkeää tarkastella, kuinka hyvin tietoa kerätään ja hyödynnetään rahoituksen kehittämisessä.

Varainhankinta

- Päihdetyö on varainhankinnan kohteena vaikea: kyselyjen mukaan lähes 90 prosenttia suomalaisista arvostaa sosiaali- ja terveysjärjestöjen työtä, mutta vain 9 prosenttia olisi valmis lahjoittamaan päihdetyöhön.
- Päihdejärjestöt eivät ole varakkaita, mikä estää usein professionaalisen varainhankinnan kehittämisen ja omarahoitusosuuksien kattamisen.
- Tarvitaan mahdollisuus käyttää yleisavustusta rajoitetusti varainhankintaan
- Lahjoitusten verovähennysoikeus täytyy ulottaa myös sote-järjestöihin.
- STEA:n tulisi sallia yleisavustusten rajattu ja pienimuotoinen käyttö omarahoitusosuuksina pienissä kansallisesti rahoitetuissa hankkeissa (esim. Sitran rahoitukset).

Kansalaisnäkökulman tärkeys

- Päihdehaitat polarisoituvat entisestään. Heikoimmassa asemassa olevat väestöryhmät kantavat suhteellisesti suurimman taakan.
- Kohtaavan työn tueksi tarvitaan yhteiskunnan tasoista politiikkaa sekä luotettavan, kansalais- ja asiantuntijanäkökulmaan perustuvan tiedon välittämistä päättäjille.
- Yleisenä huomiona on tärkeä tiedostaa, että kansalaisjärjestöt tarjoavat kustannustehokkaasti toimintaa, jota julkinen eikä yksityinen sektori ei pysty tuottamaan. Syynä tähän voivat olla esimerkiksi poliittisen kiinnostuksen puute, hallinnon jäykkyys, olemattomat tuotto-odotukset tai resurssien riittämättömyys.
- Kansalaisjärjestöt tuovat jäsenistönsä kautta esiin useiden erityisryhmien näkemyksiä julkiseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Näin järjestöt edistävät näiden ryhmien osallisuutta yhteiskunnassa. Järjestöt tarjoavat vapaaehtoistyölle alustan.
- Järjestökumppanuuksien kautta valtio voi toimeenpanna parempia päätöksiä, jotka huomioivat lainsäädännön vaikutukset laajemmin kaikkien kansalaisten näkökulmasta
- Vahva kolmas sektori on kaikkien kansalaisten sekä julkisen vallan ja yksityisen sektorin etu.